

**TYÖELÄMÄ- JA TASA-
ARVOVALIOKUNNAN LAUSUNTO
6/2008 vp**

**Ministeriön selvitys työterveyshuollon erikois-
lääkärikoulutuksesta**

Sosiaali- ja terveysministeriölle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on hyväksyessään hallituksen esityksen laiksi työterveyslaitoksen toiminnasta ja rahoituksesta annetun lain muuttamisesta (HE 156/2004 vp) edellyttänyt, että lain vaikutuksia seurataan tutkimuksella, jonka tuloksista annetaan selvitys työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle 31 päivään joulukuuta 2007 mennessä. Tutkimuksesta tulee ilmetä muun muassa lain vaikutukset työterveyshuollon erikoislääkärikoulutuksen laatuun, valmistuvien työterveyshuollon erikoislääkäreiden määrään sekä lääkäreiden saatavuuteen kansanterveyslain mukaisiin terveyskeskuksiin (EV 207/2004 vp).

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta on saanut 14 päivänä helmikuuta 2008 sosiaali- ja terveysministeriöltä kirjallisen selvityksen työterveyshuollon erikoislääkärikoulutusta koskevan lain (1350/2004) vaikutuksista (MINS 1/2008 vp).

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lääkintöneuvos Matti Lamberg, sosiaali- ja terveysministeriö
- kehittämisspäälikkö Pirjo Pulkkinen-Närhi, Kuopion aluetyöterveyslaitos
- osastonjohtaja, professori Kaj Husman ja erikoistutkija Ritva Horppu, Työterveyslaitos
- työterveysjohtaja Juha Liira, Helsingin kaupunki
- yhteistyöjohtaja, varatuomari Kirsi Mononen, Kuuma-seutu
- työterveyslääkäri, apulaisylilääkäri Marjut Weman, Siilinjärven ja Maanigan terveydenhuollon kuntayhtymä
- erityisasiantuntija Sinikka Huhtala, Suomen Kuntaliitto
- työterveyshuollon johtava lääkäri Kimmo Saarinen ja toimitusjohtaja Mikko Wiren, Pihlajalinnan lääkärit Oy.

Viitetiedot

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta on käsitellyt asiaa aiemmin valiokunnan omana asiana TYO 1/2008 vp.

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖN SELVITYS

Eduskunnan edellyttämä tutkimus lain vaikutuksista on tehty Työterveyslaitoksella. Tutkimuksessa käytettiin tilasto- ja haastatteluaineistoa.

Muutoslain taustalla oli puute työterveyshuollon erikoislääkäreistä. Lain mukaisen rahoituksen avulla on voitu vaikuttaa valmistuvien

työterveyshuollon erikoislääkäreiden määrään lisäämällä Työterveyslaitokselle erikoistumistoimia ja kouluttavien lääkäreiden toimia siten, että 60 erikoistuvaa lääkäriä vuodessa voi suorittaa vaadittavan työterveyslaitosjakson. Lisäresurssien avulla erikoislääkäritutkintojen määrä on saatu nostettua tavoitetasolle, joka on vähintään 50 tutkintoa vuodessa. Vuonna 2005 valmistui 54 tutkintoa, 46 tutkintoa vuonna 2006 ja 53 tutkintoa vuonna 2007. Laki on mahdollistanut useita toimenpiteitä, joilla vaikutetaan työterveyshuollon erikoislääkärikoulutuksen laatuun. Yliopistot kehittävät koulutusta yhteistyössä Työterveyslaitoksen ja koulutuspaikkojen kanssa. Yliopistoihin on perustettu viisi kliinisen opettajan määräaikaista virkaa ja työterveyshuollon virtuaaliyliopiston toiminta on aloi-

tettu. Yksityisen sektorin ja työnantajien ylläpitämien työterveysasemien koulutuspaikoille on ryhdytty maksamaan koulutuskorvausta. Terveyskeskukset ovat jo aiemmin voineet saada korvausta koulutuskuluihinsa EVO-rahoista, mutta rahat eivät välttämättä ohjautu suoraan koulutuksen käyttöön. Muutoslain rahoituksella toteutetut koulutuksen laadun kehittämistoimet, kuten kouluttajien koulutus, ovat kuitenkin hyödyttäneet myös kunnallisia koulutuspaikkoja.

Haastatellut asiantuntijat arvioivat, että lisätty työterveyshuollon erikoislääkärikoulutus ei suoraan vähennä lääkäreiden saatavuutta terveyskeskuksiin. Lääkäreiden saatavuuteen terveyskeskuksiin tulisi vaikuttaa ensisijaisesti työn ja työolosuhteiden kehittämisen kautta.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä

Eduskunta on 14.12.2004 käsitellyt hallituksen esityksen laiksi työterveyslaitoksen toiminnasta ja rahoituksesta annetun lain muuttamisesta (HE 156/2004 vp). Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan mietinnön (TyVM 15/2004 vp — HE 156/2004 vp) mukaisesti eduskunta muutti lain tulemaan voimaan porrastetusti. Koko laajuudessaan laki tuli voimaan vuoden 2006 alusta. Lisäksi eduskunta sääti lain määräaikaisena siten, että se on voimassa 31.12.2009 asti.

Valiokunnan mietinnön mukaisesti eduskunta edellytti, että muutoslain vaikutuksia seurataan tutkimuksella, josta ilmenevät lain vaikutukset valmistuvien työterveyshuollon erikoislääkäreiden määrään, työterveyshuollon erikoislääkärikoulutuksen laatuun sekä lääkäreiden saatavuuteen kansanterveyslain mukaisiin terveyskeskuksiin.

Valiokunta korosti mietinnössään työterveyshuollon keskeistä merkitystä työpaikkojen

psykkisten ja fyysisten vaarojen kartoittamisessa sekä työsuojelun ja työhyvinvoinnin kehittämisessä. Työterveyshuolto on avainasemassa pyrittäessä huolehtimaan työikäisen väestön terveyden ja työkuoron säilyttämisestä sekä vaikuttamaan työurien pidentämiseen. Jotta työterveyshuolto pystyy vastaamaan näihin haasteisiin, valiokunta piti tärkeänä siellä toimivien hyvää koulutusta ja monipuolista kokemusta ja puolsi alan erikoislääkärikoulutuksen laadullista ja määrällistä kehittämistä.

Valiokunta toistaa näkemyksensä työterveyshuoltotyön ja alan erikoislääkärikoulutuksen kehittämisen tärkeydestä. Erityisesti valiokunta korostaa moniammatillisen yhteistyön ja perusteellisten työpaikkaselvitysten merkitystä hyvän työterveyshuollon toteuttamisessa. Työterveyslääkärin ja -hoitajan tulee tuntea työpaikan olosuhteet, johtamisjärjestelmät ja yhteistyötahot, jotta he voivat vaikuttaa työpaikan olosuhteisiin ja työhyvinvoinnin paranemiseen niin, että tulokset näkyvät työturvallisuuden ja työilmapiirin paranemisena, sairauspoissaolojen vähenemisenä ja eläkkeellesiirtymisiän nousuna.

Koulutuksen laadun parantaminen

Selvityksen mukaan erikoislääkärikoulutuksen laatuun on pyritty vaikuttamaan perustamalla kliinisen opettajan määräaikainen virka kaikkiin alan opetusta antaviin yliopistoihin. Kliiniset opettajat kehittävät erikoislääkärikoulutuksen sisältöä yhdessä professoreiden kanssa.

Koulutuksen tavoitteita on tarkistettu uudessa opetussuunnitelmassa. Erikoistumispalvelusta tehdään entistä enemmän tavoitteellista koulutusta pelkän käytännön työnteon sijasta. Kliiniset opettajat ovat kehittäneet erikoistumisen alussa tarjottavaa starttiseminaaria niin, että seminaari tukisi entistä paremmin henkilökohtaisen koulutussuunnitelman tekemistä. He myös ohjaavat erikoistuvia lääkäreitä näiden suunnitelmien teossa.

Kliiniset opettajat suunnittelevat ja organisoivat yhdessä professorien kanssa kentällä toimivien kouluttajalääkäreiden koulutusta sekä valvovat ja ohjaavat koulutusta koulutuspaikoilla. He osallistuvat koulutuspaikkasopimusten uusiin ja keskustelevat kouluttajien kanssa kouluttajan tehtävistä.

Valiokunta pitää työterveyshuollon erikoislääkärikoulutuksen laatua erittäin tärkeänä, jotta työterveyshuolto pystyy vastaamaan alan monipuolisiin haasteisiin ja työterveyslääkäreillä on hyvät valmiudet johtaa moniammatillisia tiimejä. Valiokunta korostaa, että lain vaikutuksia seurattaessa tulee tutkia järjestelmällisesti myös koulutuksen laatua ja erikoistuvien lääkäreiden kokemuksia saamastaan koulutuksesta. Erikoistujilta saatu palaute tulee ottaa huomioon muun muassa uusittaessa koulutussopimuksia ja ohjattaessa koulutuslääkäreiden toimintaa.

Lääkärien saanti terveyskeskuksiin

Mietinnössään valiokunta oli huolissaan erikoislääkärien saatavuudesta varsinkin terveyskeskusten palvelukseen ja katsoi, että yksityisellä sektorilla suoritettava työterveyslääkärien erikoistumiskoulutus saattaa vetää kunnalliselta terveydenhuollolta työvoimaa erikoistumiskoulutukseen ja syventää edelleen työvoimapulaa terveyskeskuksissa. Valiokunta edellyttikin tut-

kimusta siitä, mikä vaikutus lailla on lääkäreiden saatavuuteen kansanterveyslain mukaisiin terveyskeskuksiin.

Selvityksen mukaan vuonna 2005 työterveysyksiköistä reilu kolmannes oli terveyskeskusten yhteydessä ja niiden asiakkaina oli 64 % sopimusasiakkaina. Palvelujen piirissä olevista henkilöasiakkaina oli 39 % lääkärikeskusten ja 37 % terveyskeskusten asiakkaina, työnantajien omista työterveysyksiköissä oli 18 % ja työnantajien yhteisissä yksiköissä 6 % asiakkaina. Lääkärikeskusten henkilöasiakasmäärä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Terveyskeskusten henkilöasiakasmäärä on kasvanut hitaammin kuin lääkärikeskusten ja työnantajien omien yksiköiden asiakasmäärä on vähentynyt.

Kuntien terveyskeskuksilla on pulaa työterveyshuollon erikoislääkäreistä ja työterveyshuoltoon erikoistuvista lääkäreistä. Vuonna 2005 vain 33 %:lla terveyskeskuksista oli käytössään työterveyshuollon erikoislääkäri. Myös terveyskeskuslääkärien saanti on vaikeutunut. Vuonna 2006 oli 570 virkaa eli noin 16 % kaikista viroista ja toimista ilman kunnallista viranhaltijaa ja kokonaan hoitamatta oli noin 9 % lääkärintehtävistä. Selvityksen mukaan lisätyn työterveyshuollon erikoislääkärikoulutuksen ei arvella suoraan vähentäneen lääkäreiden saatavuutta terveyskeskuksiin.

Selvityksestä ei ilmene, missä määrin erikoistumiskoulutukseen on hakeuduttu kunnalliselta puolelta, kuinka suuri osa erikoistuvista lääkäreistä on suorittanut kahden vuoden työjakson yksityisellä puolella ja mihin valmistuneet erikoislääkärit ovat sijoittuneet valmistumisensa jälkeen. Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa esitetyn näkemyksen mukaan moni lääkäri kiinnittyy erikoistumispaikkaansa valmistumisen jälkeen.

Pienten terveyskeskusten työterveysyksiköihin on ollut vaikeaa saada työterveyshuollon erikoislääkäreitä. Työ pienen yksikön ainoana työterveyslääkärinä, mahdollisesti vielä osa-aikaisena, ei houkuttele. Työn hallinnan tunnetta on vaikea saavuttaa, jos on vastuussa monen sadan yrityksen työterveyshuollosta, jos työaika ei joustaa elämäntilanteen mukaan eikä poissaolo-

päiville saa sijaista. Hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaiseen toimintaan tarvitaan moniammatillinen tiimi, jota on ollut vaikea luoda pieniin yksiköihin.

Valiokunta korostaa terveyskeskusten työterveysyksiköiden merkitystä koko maan kattavan hyvän työterveyshuollon järjestämisessä. Pienemmällä paikkakunnilla yksityisiä työterveyshuoltopalveluja ei yleensä ole edes saatavilla, ja suuremmillakin paikkakunnilla pienet yritykset hakeutuvat yleensä terveyskeskusten asiakkaiksi. Asiakaskunnan monipuolisuuden vuoksi työ kunnallisessa työterveysyksikössä on hyvin vaativaa ja edellyttää käytännössä kaikkien toimialojen tuntemusta.

Terveyskeskusten työterveyshuollon kehittämiseksi valiokunta pitää tärkeänä, että Parashankkeen yhteydessä yhdistetään pieniä yksiköitä ja tiivistetään yhteistyötä niin, että työterveyshuollon erikoislääkärit voivat keskittyä työterveyslääkärin työhön. Tällaisia yhdistymis- ja yhteistoimintahankkeita on jo tekeillä eri puolilla maata. Niiden myötä uskotaan työterveyshuollon palvelujen kehittyvän ja alan erikoislääkärien saatavuuden paranevan kunnallisella puolella.

Isommissa yksiköissä erikoislääkärit voivat käyttää aikaa myös erikoistuvien ohjaukseen, jolloin erikoistuminen onnistuu terveyskeskuksissa entistä paremmin. Optimaalisessa tilanteessa erikoistuvalla lääkärillä on mahdollisuus saada riittävästi sekä toimipaikkakoulutusta että työpaikan ulkopuolista koulutusta, valita erikoistumisohjaajansa, perehtyä kiinnostuksensa mukaan tarkemmin muutamaa toimialaa moniammatillisen tiimin jäsenenä ja saada ohjausta myös tiimin johtamiseen. Valiokunta pitää tärkeänä, että rahoituksen saamisesta erikoistumiskoulutukseen kunnallisille työterveyshuoltoyksiköille huolehditaan ja niitä rohkaistaan koulutuksen lisäämiseen. Näin edistetään työterveyshuollon erikoislääkäreiden saantia myös niiden palvelukseen. Tärkeää on kehittää myös kunnallisissa työterveysyksiköissä tehtävän työn houkuttelevuutta. Työn hallinnan tunne on keskeisin työuupumusta ja kyynistymistä ehkäisevä tekijä. Valiokunta korostaakin, että työterveys-

huolto tulee järjestää siten, että työterveyslääkärit voivat tehdä hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaista työtä moniammatillisessa tiimissä ja kokea hallitsevansa työnsä niin osaamisen kuin työn määränkin suhteen. Joustomahdollisuudet parantavat työssä viihtymistä ja jaksamista. Työterveystiimin jäsenille tulee myös järjestää mahdollisuus saada tarvitsemaansa ammatillista tukea.

Kuntien omien työntekijöiden työterveyshuolto on yleensä järjestetty terveyskeskusten työterveysyksiköissä. Työterveyshuollon laatu on jatkossa tärkeä kilpailutekijä, kun työntekijöiden saatavuus kuntien palvelukseen vaikeutuu ja hyvistä työntekijöistä joudutaan kilpailemaan. Tämä korostaa entisestään hyvin toimivan, laaja-alaisen työterveyshuollon järjestämisen tärkeyttä kunnissa.

Pitkään toimineiden työterveyslääkärien pätevyittäminen

Vuoden 2002 työterveyshuoltolain ja sen nojalla annettujen säännösten mukaan työterveyshuollossa päätoimisesti työskentelevien lääkäreiden tulee olla työterveyshuollon erikoislääkäreitä. Osa-aikaisesti työterveyshuollossa toimiville riittää vähintään seitsemän opintoviikon laajuinen työterveyshuollon koulutus. Ne lääkärit, jotka olivat päteviä toimimaan työterveyshuollossa ennen lain voimaantuloa (1.1.2002), ovat edelleen päteviä silloisiin ja niitä vastaaviin työterveyshuollon tehtäviin.

Valiokunnan mietinnössä kiinnitettiin huomiota erikoislääkäritutkinnon vaatimiseen myös kaikilta alalla jo pitkään toimineilta, urallaan eteenpäin pyrkiviltä työterveyslääkäreiltä ja katsottiin sen voivan johtaa epätarkoituksenmukaiseen koulutusvoimavarojen käyttöön. Valiokunta piti tärkeänä, että hallitus selvittää, olisiko mahdollista luoda järjestelmä, jolla pitkään alalla toimineet työterveyslääkärit voisivat osoittaa pätevyytensä ilman erikoistumiskoulutusta. Näin saataisiin erikoistumispaikkojen jonot lyhenemään ja rajalliset voimavarat ohjattua niiden lääkäreiden erikoistumiskoulutukseen, jot-

ka ovat vasta aloittamassa uraansa työterveyshuollon palveluksessa.

Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksestä ei ilmene, missä määrin tällaisia pitkään työterveyshuollossa toimineita lääkäreitä on alalla ja onko hallitus selvittänyt mahdollisuuksia luoda järjestelmä, jolla voitaisiin yksinkertaistaa ja nopeuttaa heidän pätevoitymistään. Valiokunta pitää tärkeänä, että asia selvitetään.

Lain toimivuutta koskevan tutkimustyön jatkaminen

Valiokunta pitää tärkeänä, että sosiaali- ja terveysministeriössä jatketaan työtä lain toimivuuden ja tuloksien seuraamiseksi. Erityisesti valiokunta korostaa tarvetta tutkia entistä tarkemmin lain vaikutuksia lääkäreiden saatavuuteen kunnalliselle puolelle. Samalla tulee selvittää, mis-

sä määrin terveyskeskusten työterveyshuollot ovat saaneet rahoitusta erikoislääkärikoulutuksen järjestämiseen ja miten rahojen käyttöä koulutuksen kehittämiseen on seurattu.

Selvityksen mukaisen tutkimuksen on tehnyt Työterveyslaitos, joka on keskeinen toimija lain toimeenpanossa. Koska suuri osa lain mukaisesta rahoituksesta ohjautuu Työterveyslaitoksen toimintaan, valiokunta pitää parempana, että tutkimus jatkossa tehtäisiin jossakin riippumattomassa tutkimuslaitoksessa.

Lausunto

Lausuntonaan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta esittää,

että sosiaali- ja terveysministeriö ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 4 päivänä huhtikuuta 2008

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Arto Satonen /kok
jäs. Susanna Haapoja /kesk
Anna-Maja Henriksson /r
Johanna Karimäki /vihr
Merja Kuusisto /sd
Merja Kyllönen /vas
Esa Lahtela /sd

Jari Larikka /kok
Markus Mustajärvi /vas
Sanna Perkiö /kok
Paula Sihto /kesk
Tarja Tallqvist /kd
Jyrki Yrttiaho /vas.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Ritva Bäckström.